

SALÁT GERGELY

AMIKOR BÁLNÁK KÜZDENEK...

**A KOREAI VÁLSÁGBAN KÖZVETLENÜL ÉRINTETT
ÁLLAMOK STRATÉGIAI ÉRDEKEI ÉS LEHETŐSÉGEI**

2017–2018-ban a Kelet-Ázsiáról szóló híradásokat a nyugati sajtóban a Koreai-félsziget (továbbiakban Korea) fejleményei uralták. A „tűzzel és haraggal” (*fire and fury*) való fenyegetőzéstől néhány hónap alatt eljutottunk Donald Trump (2017–) és Kim Jong-un (Kim Dzsongun, 2011–) szingapúri ölelkezéséig; az atomkísérletektől a közös koreai női hokicsapatig a téli olimpián; a ballisztikus rakétakísérletektől három Korea-közi csúcstalálkozóig. A helyzet olykor óráról órára változni látszott, s a koreai örök béke korszakának eljövetele, a testvérek végső egymásra találása mellett egy nukleáris háború kitörése is lehetséges scenáriónak tűnt.¹ A folyamatok még nem zárultak le, s jó ideig valószínűleg nem is fognak. Véleményünk szerint a valóban látványos történések és a remekül fotózható események ellenére lényeges előrelépés nem történt, még hozzá azért nem, mert a koreai helyzetet alapvetően meghatározó geopolitikai körülmények és stratégiai érdekek az elmúlt két évben sem változtak. Jelen tanulmányban ezeket a körülményeket és a válságban közvetlenül érintett államok stratégiai érdekeit, illetve az ezekből következő választási lehetőségeiket mutatjuk be, nem a napi események rekonstruálása, hanem azok tágabb értelmezési keretének kijelölése céljával.

I. AZ ÉSZAKKELET-ÁZSIAI GEOPOLITIKAI KÖRNYEZET ISMÉRVEI

A Koreában zajló folyamatokat mindig is meghatározta a félsziget egyedi földrajzi elhelyezkedése. Ma egy egységes Korea a maga csaknem 80 millió fős össznépességével, a gazdag természeti erőforrásaival, valamint ősi kultúrájával és identitásával bárhol máshol a világon legalábbis komoly középhatalomnak számítana. Saját régiójában azonban olyan nagyhatalmak között helyezkedik el az 1948 óta két szuverén állam között felosztott

1| ICG 2018a: 3–5, WARD 2018, KENEALLY 2018, MEER 2011: 53.

félsziget, mint Kína, Oroszország és Japán, s az utóbbi háromnegyed évszázadban gyakorlatilag az Egyesült Államokkal is szomszédossá vált. A félsziget tehát a legnagyobb világhatalmak érdekszféráinak ütközőzónájában helyezkedik el, kitéve e hatalmak érdekérvényesítési törekvéseinek, illetve belső folyamataival kihatva a hatalmak viszonyaira és erőegyensúlyára.² E stratégiai helyzet kedvezőtlenységét jól szemlélteti a koreai közmondás, miszerint „Amikor bálnak küzdenek, a rák háta törik el”³

A nagyhatalmak elsődleges célja nem a Korea feletti befolyás megszerzése vagy a félsziget erőforrásainak kiaknázása; elsősorban azt szeretnék megakadályozni, hogy az egész félsziget egy rivális hatalom ellenőrzése alá kerüljön. Korea északkeleti határa mintegy 100 kilométerre fekszik Vlagyivosztoktól, Oroszország legnagyobb keleti kikötőjétől; a félszigetet Japántól elválasztó szoros átlagosan csak 200 kilométer széles, de ennél jóval keskenyebb pontjai is vannak; a kínai–észak-koreai határ az egyike azon kevés pontnak, ahol Kína sűrűn lakott területei szárazföldről könnyen támadhatók, de tengeren Sanghaj is csak néhány száz kilométerre van Korea partjaitól.⁴ Emiatt minden érintett hatalomnak bőven van félnivalója attól, hogy Korea egy ellenséges hatalom befolyása alá kerül (az USA érdekei ebben a tekintetben csak közvetetten vannak veszélyeztetve, de jelenlegi kedvező pozícióinak feladása hátrányt jelentene neki). Ráadásul a nagyhatalmi rivalizálás reneszánszát éljük, így a jelenkori koreai események is a Kína–USA–Oroszország–Japán négysszögben értelmezhetők, miközben természetesen maguk az érintettek – Észak- és Dél-Korea – is saját érdekeiket igyekeznek érvényesíteni e bonyolult képletben.

A földrajzi elhelyezkedés mellett a másik meghatározó tényező a félsziget kettéosztottsága. 1945-ben teljesen önkényesen, egy *National Geographic*-térkép segítségével⁵ meghúzott vonal mentén, a földrajzi és gazdasági körülményeket, illetve a természetes regionális határokat teljesen figyelmen kívül hagyva ideiglenes megoldásként jelölték ki az Észak–Dél határt. A kettéosztottságot az 1950–53-as koreai háború konzerválta, amelyet azonban, mint ismeretes, máig nem zárt le békeszerződés. Fontos kiemelni, hogy az 1953-as tűzszünetet három fél írta alá: az ENSZ-parancsnokság (amelynek nevében természetesen egy amerikai altábornagy járt el); a Koreai Néphadsereg; továbbá a Kínai Népi Önkéntes Hadsereg. Ha sor kerülne egy békeszerződés aláírására – ahogy ez az utóbbi időben többször felmerült –, ezek alapján abban Kínának, az ENSZ-nek és a Koreai Népi Demokratikus

2| KIM 2009: 1–2.

3| ICG 2018a: 6, NORRIS 2017.

4| Korea geopolitikai helyzetéről lásd például MARSHALL 2016: 177–196.

5| FRY 2013.

Köztársaságnak (KNDK) szerepet kellene vállalnia, de Phenjan biztosan ragaszkodna az amerikai aláíráshoz is, míg a Koreai Köztársaság szerepe – legalábbis elvileg – kérdéses, hiszen Szöul nem szerepelt a tűzszünet aláírói között. Vagyis a békeszerződés nem lehetne Észak–Dél belügy, azt értelmes módon csak nagyhatalmi részvétellel lehetne megkötni. Tehát megint oda jutunk, hogy a koreai kérdésben a valódi pozitív változáshoz sok érintett hatalom alkujára lenne szükség; ugyanakkor a békeszerződés, noha tényleges előrelépést jelentene, nem oldaná meg a valódi problémát.

A geopolitikai környezethez hozzátartozik az a szemünk előtt zajló fokozatos változás, amelyet Kína egyre jelentősebb hatalommá válása okoz. Az ország gazdasági erejével politikai és diplomáciai súlya, illetve katonai ereje is töretlenül növekszik, ami a térségben az erőviszonyok folyamatos eltolódását idézi elő. Ez kihat a koreai kérdés kontextusára is, hiszen a szereplőknek egy olyan térben kell mozogniuk, amelyben Kína befolyása és érdekérvényesítő képessége egyre erősebb. Ezért valamennyi érintett állam minden Koreát érintő lépésénél számításba kell venni a kínai érdekeket és reakciókat is, miközben arról sem szabad megfeledkezni, hogy – megerősödése ellenére – Peking ráhatása az eseményekre továbbra is korlátozott.

Végül, de nem utolsósorban meg kell említeni azt a változást, amely az egész koreai problémakört az érdeklődés középpontjába helyezte. Ez pedig az észak-koreai nukleáris és rakétaprogram előrehaladása, amely következtében a rezsim 2018-ra képessé válhatott nukleáris robbanótöltet célba juttatására az észak-amerikai kontinensen.⁶ Ez alapvetően módosíthatja az USA számításait és mozgásterét.

Ebben a különleges és bonyolult helyzetben kell tehát minden szereplőnek lavíroznia; hogy ki milyen érdekeket követ, azt az alábbiakban vázoljuk, az eseményekben leginkább érintett hat országra – a 2003 és 2009 között zajlott úgynevezett hatoldalú tárgyalások résztvevőire – összpontosítva.

II. A SZEREPLŐK FŐBB STRATÉGIAI ÉRDEKEI

II.1. Észak-Korea (KNDK): szuverenitás és rezsimbiztonság

Bár a nyugati média Kim Jong-unt gyakran őrült, kiszámíthatatlan, infantil személyiségnek ábrázolja, rezsimjét pedig irracionálisnak, valójában a legifjabb Kim – ahogy annak idején apja és nagyapja is – sokkal inkább tűnik tökéletesen racionális, cinikus réalpolitikusként, aki döntéseit gondos

6| FRIEDMAN 2017.

költség-haszon elemzés alapján hozza, s aki mindent könyörtelenül a rezsim érdekeinek rendel alá.⁷ A hiperrealistaként jellemezhető Phenjan jól kiszámítható módon a következő – egymással természetesen összefüggő – két célt kívánja elérni, s minden megnyilvánulása ezekre fűzhető fel: 1) az ország szuverenitásának megőrzése; 2) a rezsim fennmaradásának garantálása.⁸

Mivel a szomszédos nagyhatalmak több mint kétezer éve rendszeresen – és sokszor sikerrel – kísérletet tettek Korea függőségbe vonására és önállóságának felszámolására, a mindenkori koreai politikai elit és a közvélemény számára a szuverenitáskérdésnek kiemelt szerepe van. A függetlenség megőrzése vagy kivívása mindig elsődleges cél. Erre alapoz az észak-koreai rendszer is, amikor magát a koreai függetlenség egyetlen képviselőjének állítja be (a propagandában az amerikaiak bábjaiként kezelt szöuliakkal szemben), s az egész ország ideológiai alapjául a *juche* eszmét, az önerőre támaszkodást, önellátást, önállóságot teszi meg⁹ (ennek megfelelően a kommunizmusra való utalásokat már korábban törölték az alkotmányból¹⁰). A phenjani vezetés az amerikai veszélyt láthatóan nagyon is valóságosnak tartja: a rendszer alapítói számára a koreai háború meghatározó tapasztalatot jelentett, s ennek egyik tanulsága az volt, hogy az amerikaiak beavatkozási hajlandóságát nem szabad alábecsülni (1950-ben elkövették ezt a hibát). Mondhatnánk ugyan, hogy az amerikai fenyegetés képzete már idejéjmúlt, és a folyamatos ezirányú propagandával – amely az 1950-es évek óta keveset változott – a vezetés magát is megtéveszti, ám Afganisztán, Irak és Líbia példája csak a 2000-es évekből nagyon is indokoltta teszi, hogy Phenjanban tartsanak egy esetleges amerikai intervenciótól, amely nemcsak a rezsimet söpörné el, de szerintük a koreai függetlenséget is.¹¹ Japánnal kapcsolatban a koreaiaknak még negatívabb történelmi tapasztalataik vannak, amelyeket a propaganda szintén életben tart; nem tudhatjuk, hogy a – jelenleg irreálisnak tűnő – japán veszélyben valóban hisznek-e, de ez se kizárt.

Ugyanakkor nemcsak az amerikaiakat és a japánokat kell távol tartani a Kim-rezsim nézete szerint, hanem, amennyire lehet, a kínaiakat is (akik a történelem során a legfőbb veszélyforrást jelentették). A Kínai Népköztársaság – később részletezendő okokból – támogatja a phenjani rezsim fennmaradását, de az utóbbi igyekszik megőrizni mozgásterét a kínaiakkal szemben is.¹² A nukleáris kísérletek – amelyeket Kína mindig élesen

7| A Kimek racionalitásáról lásd LANKOV 2017: 104, BEKKEVOLD – BOWERS 2017: 1–2.

8| ICG 2018a: 6–7.

9| MEER 2011: 54–55, ISOZAKI 2017: 15–23.

10| HERSKOVITZ – KIM 2009.

11| ICG 2018a: 7, LANKOV 2017: 106–107.

12| Az észak-koreai Kína-politika motivációiról lásd ZHANG 2018.

elítél – részben Pekingnek szóló üzeneteknek is tekinthetők, melyek azt jelzik, hogy a phenjani rezsim a nemzetbiztonsága alapját érintő ügyekben nem hajlandó engedelmeskedni a kínai kormánynak, s kész akár arcvesztést is okozni neki. Úgy tűnik, a 2018 elején megkezdett diplomáciai offenzívát is a kínaiakkal való előzetes egyeztetés nélkül kezdeményezte Kim Jong-un,¹³ de végül március és június között háromszor is váratlanul Kínába utazott Xi Jinpinghez (Hszi Csin-ping, 2012/2013–). Ez olyan kínai nyomásgyakorlást sejtet – hatalomra kerülése óta ezelőtt Kim korábban egyszer sem utazott külföldre, Kínába se –, aminek Phenjan nem tudott vagy akart ellenállni. Az észak-koreaiak önértékkövetése miatt a kínai–észak-koreai viszony Kim Jong-un hatalomra kerülése óta többször is kifejezetten fagyossá vált,¹⁴ miközben további feszültségek is megjelenhetnek a kétoldalú relációkban, hiszen az alapszituáció változatlan: Phenjan cselekvési autonómiája korlátozása nélkül szeretne minél több kínai gazdasági segítségre és támogatásra szert tenni.

Az észak-koreai szuverenitás és a jelenlegi rezsim fennmaradása elméletben elválasztható lenne egymástól, de a phenjani vezetés egyelőre sikeresen társítja össze a kettőt a közgondolkodásban. A propaganda ugyanis évtizedek óta sulykolja: ha a Kim család megbukik, akkor szükségképpen valamely külső hatalom fogja ellenőrzése alá vonni az országot, ami a vonatkozó történelmi tapasztalatok miatt a közvélemény nagy része számára elfogadhatatlan perspektíva. Itt azonban többről van szó pusztá propagandánál, s véleményünk szerint ez a rendszer belső támogatottságának fő oka: a Koreai-félsziget fentebb vázolt speciális helyzete miatt nemigen képzelhető el olyan forgatókönyv, amely a Kim-rezsim összeomlása mellett az ország szuverenitásának megmaradásával járna. A rendszerváltást reálisan vagy amerikai, vagy kínai felügyelettel – és jó eséllyel katonai jelenléttel – lehetne csak levezénni.¹⁵

A szuverenitás megőrzésével erősen összefonódva, de valószínűleg annál is nagyobb súllyal játszik szerepet a KNDK döntéseiben a rezsimbiztonság szempontja. A történelmi tapasztalatok szerint az észak-koreaihoz hasonló rendszerek vezető rétegének egy rezsimváltáskor nemcsak a befolyása kerül veszélybe, de gyakran egzisztenciája és fizikai biztonsága is. Nicolae Ceaușescu (1965–1989), Szaddám Huszein (1979–2003) és Moammer Kadhafi (1969–2011) sorsa intő példa lehet a phenjani vezetés számára. Itt nemcsak a Kim családról van szó, hanem a több tízezresre tehető észak-koreai

13| SUN 2018: 1.

14| SUN 2018: 3.

15| Az északi összeomlás lehetséges forgatókönyveiről lásd például HELVEY 2016: 7–9, RICHEY 2015.

elitről, amely a párt-, állami és katonai pozíciókat elfoglalja, s amely a gazdasági javakat is monopolizálja.¹⁶ Ez a fizikai fenyegetés a magyarázata annak, hogy a belső ellentétekkel terhelt phenjani elit miért zár össze, és miért nem került sor nyílt hatalmi harcra olyan érzékeny pillanatokban sem, mint például a Kim Jong-un hatalomra kerülése körüli időszak. Az országot irányító civil és katonai nómenklatúra a rezsim összeomlásával akkor sem járna jól, ha a leszámolás csak a legfelsőbb vezetőket érintené, hiszen befolyásukat és relatív jólétüket kizárólag a rendszernek köszönhetik. A hatalom átmentése vagy gazdasági érdekeltségekké konvertálása nem lenne könnyű, mert – a legtöbb összeomlott kommunista rendszerrel szemben – Koreában létezik egy másik elit, a dél-koreai, amely versenyképes tudás, tőke és technológia birtokában átvehetné az északi pozíciókat is. Sőt, egy esetleges hirtelen rendszerváltás rövid és középtávon az északi lakosság nagy része számára sem föltétlenül hozna pozitív fordulatot. A legjobb forgatókönyv esetén is – vagyis ha nem kerül sor polgárháborúra, idegen megszállásra, fegyveres hatalomátvételre – az északiak milliói ott állnának már évtizedekkel ezelőtt is elavultnak számító képzettséggel és ismeretekkel, tőke és tudás nélkül, kiszolgáltatva azoknak, akik rendelkeznek mindezekkel (potenciálisan a dél-koreai ipari és mezőgazdasági nagytőkének).

Mindez abba az irányba hat, hogy Phenjan sikeresen tud mindent alárendelni a rezsim fennmaradásának. Ez utóbbit külső és belső, puhább és keményebb tényezők egyaránt fenyegetik, s az ezek elhárítására tett igyekezetek gyakorlatilag a vezetés minden lépését megmagyarázzák – ebből a szempontból Phenjan tulajdonképp a legkiszámíthatóbb szereplő az egész játszmában.

Külső fenyegetésnek elsősorban az USA-t tartják, amely már a koreai háborúban is fegyveresen avatkozott be a félszigeten, azóta sem írt alá békeszerződést, és nem zárja ki az intervenciót (Trump friss fenyegetései mellett gondoljunk csak arra, hogy George W. Bush már 2002-ben a „gonosz tengelyéhez” sorolta a KNDK-t, azzal az Irakkal együtt, amelyet hamarosan meg is támadott¹⁷). Az amerikai támadásban természetesen partner lenne Dél-Korea, ahol jelenleg is több tízezer amerikai katona állomásozik; s ott van még az USA szövetségi rendszerében Japán is, amely a modern kori történelemben a legsúlyosabb sérelmeket okozta a koreaiaknak. A másik oldalon figyelni kell a kínaiakra is, akiknek ölelése – mint annyiszor a történelemben – könnyen fojtogatóvá válhat, s akiknek hosszú távú stratégiai

16| Az észak-koreai elitről lásd HASSIG et al. 2004.

17| GARDNER 2003.

érdeke Észak-Koreának egy Kína-barát reformkommunista szatellitállammá alakítása lenne.

A belső fenyegetést egy esetleges puccs vagy lázadás, népfelkelés jelenti. Puccsra akkor kerülhet sor, ha a felső vezetés egy csoportja úgy ítéli meg, hogy befolyásának fenntartása vagy maximalizálása a Kim család eltávolításával – vagy a család egy másik ágának hatalomra juttatásával – lenne biztosítható, s az ezzel járó kockázatok minimalizálhatók. Ez jelentős külföldi (elsősorban kínai) támogatással lenne reális. Ez magyarázhatja a Kim Jong-un hatalomra kerülése utáni véres hatalmi átrendeződést, amelynek során kivégezték például a vezető nagybátyját, a befolyásos – és az addig a kínaiakkal való kapcsolattartást felügyelő – Jang Song-thaeket (Csang Szongthek), s némileg háttérbe szorították a Kim Jong-il (Kim Dzsongil, 1994–2011) alatt csaknem teljhatalomra szert tett hadsereget. Kim Jong-un féltestvérének meggyilkolása is egy esetleges olyan jövőbeli puccs megelőzését célozhatta, amelynek során az összeesküvők a Baekdu (Pektu) vérvonalból kikerülő Kim Jong-namot (Kim Dzsongnam) tolhatták volna maguk előtt. Ezeket az áldozatokat a phenjani elit láthatólag elfogadta, és az új vezetés stabilizálódott.¹⁸

Egy széleskörű felkelés megelőzéséhez egyrészt szükséges a társadalom fölötti állami kontroll fenntartása, másrészt bizonyos szintű életszínvonal biztosítása, harmadrészt a vezetés legitimitásának elfogadtatása. Egyik sem könnyű feladat, ráadásul a célok ellentmondásosak. Az életszínvonal fenntartását és időnkénti emelkedését egy másodlagos gazdaság működése biztosítja az 1990-es évek éhínségei óta. Az ország már mintegy két évtizede nem sztálinista tervgazdaság, hanem egy nehezen kategorizálható torz piacgazdaság féllegális piacokkal, magánvállalkozásokkal, kettős valutarendszerrel és mindent átszövő korrupcióval.¹⁹ Ez azonban veszélyezteti a társadalom feletti kontrollt, és teret enged a külföldi „puha” erők destabilizáló hatásainak például a dél-koreai popkultúra terjedésével. Vagyis a piacosodás hozzájárul a rendszer fennmaradásához az anyagi alapok biztosításával, ugyanakkor alá is ássa azt a legitimációs bázisa gyengítésével.²⁰

A fentiek figyelembevételével értelmezhető az a tényező, ami miatt a koreai kérdés időről időre előtérbe kerül: az észak-koreai atom- és rakétaprogram.²¹ Az elég nyilvánvaló – bár ez a híradásokban nem így jelenik meg –, hogy Phenjannak nem áll szándékában atomháborút indítani az USA vagy

18| A tisztogatásokról és a Kim Jong-un-rendszer konszolidációjáról lásd CHANLETT-AVERY et al. 2018: 14, CAMPBELL 2018.

19| TUDOR – PEARSON 2015: 15–46.

20| Az észak-koreai rezsimet belülről fenyegető veszélyekről lásd ICG 2018a: 10–12.

21| MEER 2011: 56–57, CHANLETT-AVERY et al. 2018: 2–3, 8–11.

bármely szövetségese ellen, hiszen ez gyakorlatilag automatikusan és száz százalékos biztonsággal a rezsim pusztulásához vezetne, vagyis egy olyan eredményhez, amelynek elkerülése éppen a rendszer elsődleges célja.²² A nukleáris fegyverekre és az ezek célba juttatásához szükséges rakétákra a KNNDK-nak azért van szüksége, hogy a saját biztonságát garantálja: ezek birtokában egy Észak-Korea elleni háború költségei bárki számára annyira megnövekednének, hogy vállalhatatlanná válnának.²³ Itt is Irak és Líbia példája hozható fel: mindkét ország rendelkezett valaha kezdetleges atomprogrammal, amit aztán feladott, így védtelenné vált a beavatkozással szemben. Ebből a szempontból tehát az a tény, hogy az utóbbi években jelentősen felgyorsult a koreai fegyverfejlesztési program, magyarázható úgy is, hogy Kim Jong-un nem kíván Huszein vagy Kadhafi sorsára jutni.

Az atomfegyver tehát garantálja, hogy a KNNDK-t nem éri külső támadás, de emellett növelheti is stratégiai mozgásterét a saját térségében, elsősorban a félszigeten. Adott esetben zsarolásra is használható, például a régi északi követelés, az amerikai csapatok térségből való kivonása érdekében.²⁴ Nem valószínű, hogy az amerikai stratégiák komolyan számolnak egy amerikai területet érő koreai atomcsapás lehetőségével, de az elég aggodalomra adhat okot számukra, ha Phenjan nukleáris fenyegetéssel igyekszik kelet-ázsiai lépéseiket befolyásolni.

Az atomfegyvernek és a rakétáknak a külső fenyegetés elhárítása mellett fontos belső legitimációs szerepük van. Egyrészt általuk a fiatalon hatalomra került, korábban politikai vagy katonai karriert be nem futott, tapasztalatlan és kevésbé beágyazott Kim Jong-un a saját helyzetét is megszilárdíthatta igazolva alkalmasságát a pártban, kormányzatban és hadseregben. Másrészt a rendszer a saját lakosságának bizonyítja, hogy az áldozatok nem voltak hiábavalók, a KNNDK komoly nemzetközi politikai szereplővé vált, Kim Jong-unnal világhatalmak vezetői tárgyalnak, s a rezsim biztosítja az észak-koreai nép önállóságát, szuverenitását, tekintélyét.²⁵

A különböző észak-koreai hivatalos dokumentumok és megnyilatkozások rendszeresen az állam egyik első számú céljának tartják a Koreai-félsziget egyesítését, természetesen Phenjan vezetésével, az ottani rendszer kiterjesztésével. Ennek semmiféle realitása nincsen, hiszen a kétszer nagyobb lakosságú, sokszorosan fejlettebb, egészen más politikai-társadalmi rendszerrel rendelkező déli országrészről Észak még egy esetleges sikeres katonai hódítás esetén sem lenne képes kormányozni. Mivel az északi vezetés egyéb

22| ICG 2018a: 9.

23| ICG 2018a: 6.

24| ICG 2018a: 9.

25| CAMPBELL 2018.

ügyekben mindeddig messzemenően realistának bizonyult, okkal feltételezhetjük, hogy az országegyesítés – rövid és középtávon legalábbis – nem szerepel Kim Jong-unék valós céljai között, azt csak retorikai eszközként használják.²⁶

II.2. Kína: se atomfegyverek, se háború, se zűrzavar

A koreai válság bármiféle megoldása elképzelhetetlen Kína aktív részvétele nélkül. Már maga a jelenlegi *status quo* is Kína háborús beavatkozásának köszönhetően alakult ki, és háromnegyed évszázados fennmaradásában is fontos szerepe volt Pekingnek. Kínának megvannak az eszközei és az elszántsága is egy olyan megoldás megakadályozására, amelynek kidolgozásából kihagyják, s amely esetlegesen hátrányos lehet a számára.²⁷

A kínai külügyi szakértők körében bő egy évtizede nyílt viták zajlanak arról, hogy miként kellene Kínának kezelnie a KNDK-t.²⁸ Az egyik végletet a vitában a tradicionalista nacionalisták képviselik, akik szerint Kína számára a fő geostratégiai fenyegetést a félszigeten az USA jelenti. Eszerint a koreai helyzet elmérgesedésének Washington az oka, amely vagy belpolitikai okokból – az otthoni közvélemény megnyerése –, vagy a kelet-ázsiai jelenléte legitimálása érdekében a feszültség növelésén dolgozik. Kínának ellensúlyoznia kell ezeket a törekvéseket, és ki kell tartania Észak-Korea mellett, leginkább azért, hogy elkerüljék egy Pekinget mellőző Phenjan–Washington különalku létrejöttét, amire Phenjan elidegenítése esetén lenne esély.²⁹ A másik oldalon azok a kínai stratégiai szakértők állnak, akik szerint Pekingnek sokkal keményebben kellene fellépnie a KNDK-val szemben. Utóbbi ugyanis nem tartja tiszteletben a kínai érdekeket, sőt számtalanszor azokkal kifejezetten szemben álló lépéseket tesz: nyíltan provokálja a Népköztársaságot (pl. látványos fegyverteszteket időzít Kína számára fontos nemzetközi találkozók napjaira, magára vonva így a figyelmet), konfliktussal és káosszal fenyeget a szomszédságában, igazolja a térségbeli amerikai katonai jelenlétet, és fegyverkezési versenyt szít Kelet-Ázsiában.³⁰

Kérdéses, hogy e szakértői vita milyen mértékben van hatással a politikai döntéshozatalra, ám a tényleges Korea-politika – amelyet a „három nem” jelszó foglal össze (nem az atomfegyverekre, nem a háborúra, nem

26| KELLY 2018.

27| ICG 2018a: 22, Kuo 2018.

28| ICG 2009.

29| Kuo 2018.

30| ICG 2018a: 25.

a zűrzavarra)³¹ – valahol a két véglet között mozog, a Xi Jinping-érában némi elmozdulással a keményvonalas irányba.³² A vitákon és a pillanatnyi módosulásokon túli, konzisztens kínai érdekeket az alábbiakban összegezzük.³³

Egyrészt Kína számára stratégiai jelentőségű Észak-Korea mint ütközőállam léte. Kína óriási emberi és anyagi áldozatot hozott azért a koreai háborúban, hogy ne jöjjön létre a határán egy amerikai befolyás alatt álló egységes Korea, s ez az alapcél jelenleg is érvényes. A Dél-Koreában állandószó több tízezer – bármikor emelhető létszámú – amerikai katona, az oda telepített fegyverrendszerek és a hagyományosan sebezhető koreai–kínai határszakasz között Észak-Korea szolgál pufferzónaként. Ha a rezsim összeomlana és/vagy végbemenne dél-koreai dominanciával a koreai országegyesítés, a Jalu-folyó partján, közvetlenül a kínai határon amerikai bázisok, radarállomások, rakétatelepek stb. létesülhetnének, és létrejönne az első olyan szárazföldi határszakasz, ahol Kína közvetlenül érintkezik fő riválisának, az USA-nak egy szövetségesével. Ezzel megszűnne az a helyzet, hogy Kína amerikai részről csak a tengerről és a levegőből támadható.³⁴

Másrészt Kína számára fontos a Koreai-félsziget stabilitása.³⁵ Észak-Korea és az észak-koreai rezsim fennmaradása azért is érdeke Kínának, mert egy összeomlás vagy hirtelen rendszerváltás destabilizálná az északkelet-ázsiai régiót, súlyos károkat okozva Kínának. Várhatóan menekültek milliói özönlének el az amúgy is komoly problémákkal küzdő északkelet-kínai tartományokat, Kína legnagyobb rozsdaovezetét, a nukleáris fegyverek illetéktelen kezekbe juthatnának, a Kína fontos kereskedelmi és befektetési partnerének számító Dél-Korea gazdasága megrendülne, illetve a bizonytalanság az egész régió kereskedelmét és gazdasági életét visszavetné egy olyan időszakban, amikor a kínai gazdaság növekedési üteme egyébként is visszaesik.³⁶

Harmadrészt Kína számára elsődleges fontosságú, hogy a félszigeten ne legyen háború. Bárki is kezdené ezt, az észak-koreai rezsim valószínűleg nem élné túl, míg az amerikai szárazföldi hadsereg jelenléte a kínai határon valósággá válna, és az instabilitás évtizedekre konzerválódhatna. Ezért feltételezhető, hogy a KDNK-nak címzett 2017-es amerikai fenyegetések valódi címzettjei részben a kínaiak voltak, akik, amint hihetővé vált számukra,

31| OUDENAREN 2018.

32| SUN 2018: 3.

33| ICG 2018a: 22–24.

34| RICHEY 2015: 4–5, SUN 2018: 3, 5, CHANLETT-AVERY et al. 2018: 12–13. A Koreai-félsziget esetleges újraegyesülésének hatásairól részletesen lásd CRONIN et al. 2015.

35| KIM 2009: 5–7.

36| HELVEY 2016: 9–10.

hogy Trump valóban belemenne egy háborúba, azonnal csatlakoztak minden idők legszigorúbb KNDK-ellenes szankcióihoz.³⁷

Kína érdeke tehát a stabilitás és a *status quo* fenntartása, ami Pekinget óvatossá teszi egyensúlyozásra kényszeríti, s amit persze Phenjan ügyesen kihasznál. Kína számára kifejezett kellemetlenséget jelentenek Phenjan fegyverkísérletei, provokációi, váratlan diplomáciai húzásai, amelyekről a kínaiakat jellemzően nem tájékoztatják előre. A Kim-rezsim lépései nemcsak az amerikaiak térségbeli jelenlétét igazolják, de hivatkozási alapot jelenthetnek mind Japán, mind a Koreai Köztársaság számára saját hadseregük fejlesztésére, extrém esetben akár saját nukleáris fegyver előállítására.³⁸ Ez pedig a térségbeli hatalmi egyensúly felborulásához és fegyverkezési versenyhez vezethet, ami élesen szemben áll Kína érdekeivel. Egy esetleges háború kiprovokálása északi részről emellett a fenti instabilitási problémák megjelenéséhez vezetne. Ugyanakkor Kína azt se teheti meg, hogy hagyja az észak-koreai rezsimet összeomlani. Erre technikailag – az olajcsapok elzárásával és az egyéb szállítmányok leállításával – lenne esélye, de ezzel a nem ideális, ám ismerős *status quo* helyett a teljes bizonytalanság időszaka következne. Kína fenti dilemmáját Phenjan is ismeri, és ügyesen ki is használja, ugyanakkor láthatólag arra is vigyáz, hogy ne feszítse túl a húrt.³⁹ Erre utal Kim Jong-un háromszori, előre valószínűleg nem tervezett kínai útja 2018-ban, amelyekre azért kerülhetett sor, mert a kínaiak úgy érezték, hogy – számukra teljesen elfogadhatatlan módon – ki akarják őket hagyni a félszigeten zajló folyamatokból.⁴⁰ Az emiatt rájuk helyezett nyomásnak Kimék nem mertek ellenállni.

Kína a denuklearizáció kérdését is a stabilitás és a *status quo* szempontjából közelíti meg, s emiatt szembehelyezkedik a jelenlegi amerikai állásponttal. Peking láthatólag úgy véli, hogy egy nukleáris Észak-Korea nem kellemes, de kezelhető szomszéd, és sokkal jobb, mint egy káoszba hulló, az egész térséget destabilizáló problémagóc. Ezért a nukleáris leszerelést hosszú távú célként kezelik, s irreálisnak tartják azt az amerikai követelést, hogy a KNDK-nak rövid időn belül minden atomfegyverét meg kell semmisítenie. Kína számára tehát a stabilitás fontosabb, mint a denuklearizáció, ami a gyakorlatban ellentétes az amerikai hozzáállással.⁴¹

37| DIAS 2017. A szankciókról lásd még ALBERT 2018.

38| SANGER et al. 2017.

39| YANG 2018.

40| A Xi–Kim találkozóról lásd például LU – LEE 2018.

41| ICG 2018a: 23–24, DIAS 2017.

II.3. Amerikai Egyesült Államok: denuklearizáció

Annak érdekében, hogy a kommunizmus terjedését feltartóztassa, Washington jelentős áldozatokat hozott a koreai háborúban. Észak-Korea léte – bár diplomáciailag nem ismeri el – Amerika számára elfogadható, hiszen ütközőállamként az amerikaiakat is megóvta annak lehetőségétől, hogy közvetlen konfliktusba keveredjenek Kínával vagy a Szovjetunióval/Oroszországgal. A Kim-rezsim fennállása mind a dél-koreai, mind a hazai közvélemény számára igazolja az amerikai csapatok és katonai eszközök dél-koreai jelenlétét, amelyeknek persze Kína és Oroszország ellenőrzése legalább annyira feladatuk, mint a KNDK-é (gondoljunk csak a nemrég telepített THAAD rakétarendszerre, amellyel kapcsolatban nem tűnik megalapozatlannak a kínai vád, mely szerint az elsősorban ellenük irányul).⁴²

Észak-Korea léte valóban kellemetlenné akkor válhat az USA számára, ha fegyverkezési programjával felborítja a kelet-ázsiai erőviszonyokat, amihez a sikeres nukleáris és rakétaprogrammal Phenjan igen közel került.⁴³ Jelenleg már nem kérdés, hogy Phenjan rendelkezik-e atombombával, inkább csak azt nem tudni, hogy olyan eszköze is van-e, amellyel azt célba tudja juttatni. Hamarosan ez se lesz kérdés. Az idő szorítása lehetővé teszi, ami a Trump-adminisztrációt cselekvésre (vagy annak látszatára) bírta: ha nem tesznek semmit, akkor a KNDK hamarosan egyaránt fog rendelkezni interkontinentális ballisztikus rakétákkal, illetve olyan miniatürizált nukleáris töltetekkel, amelyeket fel lehet szerelni e rakétákra.⁴⁴ Ez pedig teljesen új helyzetet fog teremteni, hiszen a hiteles nukleáris elrettentés által Phenjan katonailag lényegében sérthetetlen lesz.⁴⁵ Ugyanakkor egy azonnali beavatkozás – a külpolitikai bonyodalmak és a konvencionális fegyverek által okozott károk mellett – azért sem felvállalható, mert senki nem tudja pontosan, hogy a koreai fegyverprogramok milyen szinten állnak, és a tömegpusztító fegyverek nem bevetethetők-e már most. Vagyis az USA tulajdonképpen elkésett, és stratégiai mozgástere az idő – és a koreai fejlesztések – előrehaladtával tovább szűkül.

Jelen pillanatban az Egyesült Államok az egyetlen érintett fél, amely számára valószínűleg nem jelentene közvetlen katasztrófahelyzetet az észak-koreai rendszer összeomlása vagy egy háború kitörése a félszigeten. Ez is magyarázza, hogy miért az USA az egyetlen állam, amely az utóbbi időben nyíltan katonai konfrontációval fenyegette Phenjant. Ugyanakkor egy

⁴²| DIAS 2017.

⁴³| CHANLETT-AVERY et al. 2018: 2.

⁴⁴| HILDRETH – NIKITIN 2018.

⁴⁵| ICG 2018a: 13–14.

amerikai támadás esetén az USA legfőbb térségbeli szövetségesei, Japán és Dél-Korea még akkor is komoly károkat szenvednének, ha egy megelőző csapással sikerülne még bevetés előtt megsemmisíteni az északi atomarzenált. A legnagyobb veszélyben Szöul lenne: a város és agglomerációja, ahol Dél-Korea lakosságának csaknem fele, 25 millió ember lakik, az északiak által a közeli határra telepített hagyományos tűzérési eszközök lőtávolságában található.⁴⁶

Donald Trump 2017-es „tűz és harag” retorikája azért lehetett hatásos, mert komolyan elhitette minden érintett féllel, beleértve az észak-koreaiakat is, hogy – az első amerikai elnökként – ő adott esetben valóban feláldozná Szöult, valamint több millió dél-koreai és esetleg japán állampolgár életét azért, hogy a phenjani rezsimet megdöntse. Senki számára nem volt világos, hogy Trump blöfföl-e, aminek nagy szerepe lehetett abban, hogy a konfliktus eszkalálódását mindenképp elkerülni kívánó kínaiak 2017 végén elfogadták a minden korábbinál szigorúbb ENSZ-szankciókat, illetve abban, hogy 2018 elején Kim Jong-un lényegében – retorikailag legalábbis – 180 fokos fordulatot hajtott végre, és kezdetét vette 2018 csúcstalálkozó-dömpingje.⁴⁷

Hogy Amerikának érdeke-e Észak-Korea összeomlása és a koreai ország-egyesítés, az erősen kérdéses, még akkor is, ha eltekintünk a káosz okozta kockázatoktól. Amennyiben létrejönne az egységes Korea, akkor idővel felvetődne a kérdés, hogy szükség van-e a félszigeten az amerikai katonai jelenletre, amit egyelőre az északi fenyegetés megfelelően igazol. Korea Amerika-barátsága egyáltalán nem magától értetődő – Dél-Koreában ma is számottevő Amerika-ellenes érzelmek tapinthatók ki⁴⁸ –, és ha egy egységes, 70–80 milliós, fejlett Koreának választania kéne az USA és Kína között, nem biztos, hogy a távoli és a térségben egyre csökkenő súlyú Amerikát választaná. Ez esetben hosszú távon Washington elvesztene egy szövetségest és egyben egy hídfőállást legfőbb vetélytársai szomszédságában. Észak-Korea fennmaradása tehát nem áll kibékíthetetlen ellentétben az USA érdekeivel.⁴⁹

Egyértelműen érdeke ugyanakkor az USA-nak az, hogy az északkelet-ázsiai hatalmi egyensúly ne boruljon fel, ehhez pedig szükség lenne az észak-koreai nukleáris és rakéta-program leállítására. Egy amerikai területet atomcsapással sújtani képes, saját nukleáris védőernyővel rendelkező Észak-Korea stratégiai mozgástere rendkívül módon megnőne, s támadhatatlanságának tudatában még nagyobb zsarolási potenciállal rendelkezne Dél-Koreával és Japánnal szemben. Ráadásul nem is kéne közvetlenül

46| MEER 2011: 57–58.

47| LANKOV 2018.

48| KIM 2009: 3–5.

49| HELVEY 2016.

I. GÓCPONT: ÉSZAKKELET-ÁZSIA

Amerikát fenyegetnie; a technológiáit el- vagy átadhatná olyan államoknak vagy szervezeteknek, amelyek ellenséggként tekintenek az USA-ra vagy annak szövetségeseire, ez pedig egzisztenciális fenyegetést jelent az egész nyugati világra nézve. Abban lényegében biztosak lehetünk, hogy a mindig is súlyos valutahiányban szenvedő Phenjannak nem lennének erkölcsi fenntartásai nukleáris technológiája vagy egyéb tömegpusztító fegyverei világpiacra történő kiadásával kapcsolatban.⁵⁰

II.4. KOREAI KÖZTÁRSASÁG: BÉKE

Dél-Korea elsődleges érdeke a jelenlegi helyzetben természetesen saját biztonságának garantálása. Az ország területén több tízezer amerikai katona állomásozik, és az USA szövetségeseiként egy öt évi támadás esetén számíthatna az amerikaiak közbelépésére, ami az aszimmetrikus erőviszonyok miatt szinte biztosan a phenjani rezsim végét jelentené. Ezért annak nincs sok esélye, hogy 1950-hez hasonlóan Észak-Korea egyszer csak támadást indít Dél ellen, egyetlen esetet leszámítva: ha Phenjan helyzete annyira kilátástalanná válik – például egy amerikai csapás esetén –, hogy csak Szöul megtámadásával látja esélyét az időnyerésnek vagy a további csapásoktól való elrettentésnek. Szakértők szerint a Kim-rezsim már képes lenne nukleáris csapással sújtani a Koreai Köztársaságot, de a demilitarizált zóna északi oldalán felhalmozott hagyományos tűzéri eszközök is bőven elegendők lennének felmérhetetlen károk okozására.⁵¹ Ezért egy konfliktus esetén a legkomolyabb áldozatokat Dél-Koreának kellene meghoznia, így az amerikai–észak-koreai háború kitörésében a leginkább ellenérdekelt fél – Észak mellett – Szöul. Az északi rakéta-program folytatódása esetén a Koreai Köztársaság azzal is kénytelen számolni, hogy az amerikai elkötelezettség a megvédése mellett meginoghat. Amennyiben a Fehér Ház azzal a konkrét döntési szituációval szembesül, hogy választania kell nyugati partvidéke és szövetségesei megvédése között, az kelet-ázsiai szövetségi rendszere teljes újragondolására kényszerítheti.⁵²

Egy háború nélküli északi összeomlás és az ezt követő országegyesítés is katasztrofális következményekkel járhatna Dél számára: rövid távon menekültek milliói áraszthatnák el, hosszú távon rá hárulna Észak újjáépítésének felelőssége, ami óriási terheket jelentene a dél-koreai gazdaságra nézve. Szakértők gondosan tanulmányozták a német újraegyesítés körülményeit és

50| ICG 2018a: 14, RICHEY 2015: 5, CHANLETT-AVERY 2018: 23.

51| CHANLETT-AVERY 2018: 17–23.

52| A kockázatokról lásd például THOMPSON 2017.

következményeit, és az általános vélemény az, hogy egy gyors koreai egyesítés olyan áldozatokkal járna, amelyek mellett a német problémák eltörpülnek.⁵³ Vagyis a dél-koreai lakosság és gazdaság egyáltalán nem érdekelt a KNDK megszűnésében, de persze abban sem, hogy a jelenlegi rezsim fennmaradjon, és folytassa provokatív külpolitikáját.

A dél-koreai politikai döntéshozatalt megnehezíti, hogy az azt alakító hazai közvélemény hozzáállása sem az Egyesült Államokhoz, sem Észak-Koreához nem egységes és nem egysíkú. Sokak szerint az északiak problémás és fenyegető szomszédok ugyan, de mégiscsak a koreai nemzet tagjai, és – Déllal ellentétben, ahol idegen katonák állomásoznak – valódi szuverenitással rendelkeznek. Az USA velük szemben egy távoli és elsősorban a saját érdekeit képviselő nagyhatalom, amelynek jelenléte – bár védelmi szempontból szükséges – csorbítja Dél-Korea önállóságát, ráadásul a Trump-féle fenyegetőzés elsősorban a Koreai Köztársaságot sodorja életveszélybe.⁵⁴ A követendő Észak-politikát illető vélemények is eltérőek. A konzervatív szavazók és politikusok, akik az antikommunista katonai diktatúra idején szocializálódtak, egyértelmű ellenséget látnak Phenjanban, és a kemény fellépés, a szankciók, az izoláció és a feltartóztatás pártján vannak. A progresszív oldal azonban inkább a bevonás, a tárgyalások, a minél elevebb kapcsolatok átalakító és stabilizáló hatásában hisz, és sokkal nyitottabban áll Északhoz.⁵⁵ Ez utóbbi vonalat képviselte a „napfénypolitika” korszakának két adminisztrációja, illetve a jelenleg hatalmon lévő Moon Jae-in elnök (Mun Dzsein, 2017–). Mindkét irányvonalnak az ország biztonsága az elsődleges célja, ugyanakkor egyikük sem tudja feloldani az országegyesítéssel kapcsolatos dilemmát. Ennek lényege, hogy az észak-koreaiak is a koreai nemzet tagjai, tehát valamikor a jövőben meg kell történnie az ország egyesítésének, amiről a választóiknak megfelelni kívánó déli vezetők nem mondhatnak le. Másrészt azonban az egyesítés ára még a lehető legkedvezőbb forgatókönyv megvalósulása esetén is olyan magas lenne, hogy azt ugyanezek a választók nemigen vállalnák. Ugyanakkor az északiakkal való összetartozás érzése a dél-koreaiakban egyre gyengül, így hosszú távon elképzelhető, hogy az egyesítés végleg lekerül a politikai napirendről.⁵⁶

53| Lásd például FENDOS 2018.

54| A dél-koreai Amerika-ellenes érzelmekről lásd például OH 2017.

55| ICG 2018a: 17–19, KIM 2009: 3.

56| KIM et al. 2015.

II.5. JAPÁN: BÉKE ÉS LESZERELÉS

Japánnak mint az észak-koreai fenyegetőzések egyik címzettjének a legfőbb érdeke szintén a nemzetbiztonság. A szigetországot különösen súlyosan érinti a koreai probléma, mert történelmi okok – a japán gyarmatosítással kapcsolatos tragikus tapasztalatok – miatt Phenjan afféle ősellenségnek tartja Japánt, amely ráadásul a másik fő ellenség, az USA szövetségese. A KNDK Japánt már el tudja érni rakétákkal, vélhetőleg olyanokkal is, amelyek nukleáris töltetet hordoznak.⁵⁷ A nemzettársaknak tartott dél-koreaiak ellen egy atomcsapás nem kizárható, de nehezen elképzelhető – Szöul nem is szokták atombombával fenyegetni –, az USA egyelőre túl messze van, Japán azonban jó okkal félhet egy nukleáris támadástól vagy egyéb tömegpusztító fegyver bevetésétől a helyzet elmérgesedése esetén.⁵⁸

Japánnak tehát a koreai fegyverfejlesztési programok leállítása létérdeke, ezért is számít ebben a kérdésben az Egyesült Államok legfőbb támogatójának. Ugyanakkor Tokiónak fizikai fenyegetettsége miatt Washingtonnál óvatosabban kell bánnia Phenjannal, miközben a koreai fenyegetés egyúttal hivatkozási alapot is teremt Japánnak saját hadserege fejlesztésére. Szélsőséges esetben Japán úgy is dönthet, hogy atomfegyvert fejleszt, amire az anyagi és technikai lehetőségei megvannak.⁵⁹

Észak-Korea összeomlása ugyanúgy veszélyeztetné Japánt, mint a többi környező országot. Tokiónak ez esetben elsősorban az északi tömegpusztító fegyverek rossz kezekbe kerülésétől vagy a sarokba szorított phenjani rezsim – esetleg egy puccsista koreai vezető – előre menekülésétől kell tartania. Igazán hosszú távon komolyan fenyegetné Japán érdekeit egy sikeres koreai újraegyesülés is, mert ezzel egy méretét és lakosságát tekintve vele csaknem egyenrangú rivális jönne létre a szomszédságában, amelynek ráadásul Japánnal való kapcsolatait történelmi sérelmek és területi viták terhelhetik. Mindezek miatt Japánnak lényegében a *status quo* fenntartása az érdeke, egy olyan észak-koreai rezsim fennmaradásával, amelyet rákényszerítenek nukleáris fegyverei feladására vagy nemzetközi ellenőrzés alá helyezésére.

57| ICG 2018a: 28, SUZUKI 2018.

58| A két ország kapcsolatáról lásd BLOMQUIST – WERTZ 2015 és ISAKSSON et al. 2017.

59| SANGER et al. 2017.

II.6. OROSZORSZÁG: STABILITÁS ÉS BEFOLYÁS

Volt idő, amikor a KNDK-ban az orosz befolyás volt a legerősebb, s Moszkva hatása a phenjani eseményekre ma sem elhanyagolható.⁶⁰ Ugyanakkor a kérdésben Oroszország már nem tartozik a legfőbb szereplők közé. Az orosz államérdekek természetükben közel állnak a kínaiakhoz. Moszkva számára fontos az északkelet-ázsiai térség stabilitása, és a fejlesztésre szoruló orosz Távol-Kelet biztonságának megőrzése, ezért egy fegyveres konfliktus kitörését vagy az észak-koreai rezsim összeomlását mindenképpen érdekében áll elkerülni.⁶¹ Oroszországot súlyosan fenyegetné, ha az egész Koreai-félsziget az amerikai befolyás alatt álló Koreai Köztársaság égisze alatt egyesülne, mert ez amerikai katonákat és katonai eszközöket jelentene saját szárazföldi határán, Vlagyivosztok közvetlen közelében. Ugyanakkor a még az 1950-es években megszerzett pozícióit a KNDK-ban Moszkva nem szívesen adná fel Kína javára sem, hiszen az se lenne kedvező számára, ha Észak (vagy az egész félsziget) kizárólagos kínai befolyás alá kerülne, hosszú távon ugyanis a térségben Kína jó eséllyel inkább versenytársa, mint partnere lesz Oroszországnak. Az oroszok számára egyáltalán nem kedvező a koreai atomprogram sikere, hiszen Oroszországot katonai potenciálja, nem utolsósorban nukleáris arzenálja teszi globális hatalommá, s ha a meglévők mellé újabb atomhatalmak társulnak, az csökkenti relatív előnyét és jelentőségét. A kérdés azonban nem elsődleges prioritású Moszkva számára, a Koreai-félsziget stabilitása fontosabb számára, mint atomfegyver-mentessége.⁶²

60| KIM 2009: 8–10.

61| HELVEY 2016: 10–11, CHEANG 2017.

62| ICG 2018a: 28–29.

III. AZ ÁLLAMOK STRATÉGIAI LEHETŐSÉGEI AZ ÉRDEKÉRVÉNYESÍTÉSRE

Az alábbiakban azt vizsgáljuk meg, hogy milyen stratégiai lehetőségek állnak az érintett államok rendelkezésére a fent vázolt érdekeik érvényesítésére, milyen forgatókönyvek közül választhatnak, ezek közül melyek a legrealisabbak, s hogy az egyes országok lehetőségeinek eredőjeként milyen forgatókönyv a legvalószínűbb a belátható jövőben.

III.1. Észak-Korea: tovább a Kim-féle úton

A KNDK – amelynek tehát fő célja a rezsimbiztonság és az ország szuverenitásának megőrzése – az alábbi fontosabb lehetőségek közül választhat:

Háború kezdeményezése. Egy háború, akármilyen szinten áll is az ország nukleáris és rakéta programja, gyakorlatilag egész biztosan a rezsim végét jelentené, hiszen az USA nem hagyja megtorlatlanul egy őt vagy szövetségeseit érő támadást. Ezért kizárható, hogy Phenjan háborút indít, stratégiai mozgástere teljes beszűkülésétől eltekintve.

A nukleáris és rakéta program leállítása és az eszközök leszerelése. Az ország nemzetközi elismertségét növelné, elszigeteltségét enyhítené, s szinte biztosan a szankciók feloldásához vezetne a programok ellenőrizhető leállítása és a teljes denuklearizáció. Emellett a rezsim belső támogatottságát is növelhetné, ha az eddig fegyverfejlesztésre fordított összegekből a gazdasági növekedést támogatná. Ugyanakkor figyelembe véve, hogy a Kim család három nemzedék óta az atomprogramban látja a rezsim fennmaradásának garanciáját, s hogy az ezen meggyőződés kialakulásához vezető nemzetközi körülmények nem változtak – Amerika a pillanatnyi izolacionista fordulat ellenére nem mondott le a bárhol a világon történő beavatkozás jogáról –, ez az opció sem reális. A Kimek nem fognak lemondani legfontosabb biztonsági garanciájukról, még egy esetleges békeszerződés megkötése esetén sem.⁶³

Időhúzás. Ezt a stratégiát alkalmazza a KNDK két évtizede, kifejezetten sikeresen. A phenjani vezetők atom- és rakétakísérletekkel, fenyegetésekkel provokálják a nemzetközi közvéleményt, majd amikor a reakciók már komoly veszélyt jelentenek a rezsimre nézve – vagy sikerül jelentős segítyeket kizsarolni –, némileg visszakoznak, és békülékenyebb hangnemet ütnek meg. Miután ezzel lélegzetvételhez és némi mozgástérhez jutnak, újra konfrontatívabb időszak következik. Ez a „húzd meg, ereszd meg” politika egész addig folytatható, amíg egyszer hiba nem csúszik a számításba, vagy

valamely külső szereplő nem határozza el, hogy véget vet a ciklusoknak, és – a súlyos kockázatokat vállalva – felborítja a *status quo*-t.

A fentiek alapján a közeljövőben Phenjan a legnagyobb valószínűséggel az utóbbi stratégiát fogja követni. Ennek részei lehetnek egyes engedmények (pl. atomkísérletek felfüggesztése határozatlan időre, egyes kísérleti telepek látványos bezárása, mosolydiplomácia, esetleg békeszerződés aláírása), de visszafordíthatatlan intézkedést a KNDK nem fog tenni. E stratégia azért működőképes, mert a tárgyalópartnerek megosztottak, egyesek – például Kína vagy a dél-koreai progresszív oldal – számára kisebb engedmények is megfelelők, a kevésbé engedékeny szereplők pedig nem merik vállalni a *status quo* egyoldalú felborításának kockázatait. Emellett az idő is Észak-Koreának dolgozik, hiszen a haditechnika fejlesztése látványos és provokatív kísérletek nélkül is folyhat tovább.⁶⁴

III.2. Kína: status quo mindenek felett

Kína fő érdeke a térség stabilitása és a *status quo* fenntartása a Koreai-félsziget feletti kínai befolyás lehetőség szerinti kiterjesztésével párhuzamosan. Peking fő választási lehetőségei az alábbiak:

Szabad kéz biztosítása az USA-nak és szövetségeseinek a koreai probléma megoldásához. Ez csak elméleti szinten opció, Kína ugyanis nem akar kima-radni a rendezésből, és az amerikai katonai beavatkozás a kínai befolyást és stratégiai érdekeket is fenyegetné.

Részvétel a rendszer megdöntésében a teljes embargó bevezetésével, az olajcsapok elzárásával vagy más módon. Ez is súlyosan fenyegetné a stabilitást (menekültek, tömegpusztító fegyverek ellenőrizetlen sorsa), és egy amerikai–dél-koreai bevonulás rendteremtési szándékkal megint csak kínai stratégiai érdekeket sértene. Egy spontán vagy kényszerített összeomlás esetén felmerülhet a Kínai Népi Felszabadító Hadsereg bevonulása Észak-Koreába az átmenet levezénylésére, de az felmérhetetlen kockázatokkal és hatalmas áldozatokkal járhatna. Ha ugyanis az észak-koreaiak a kínaiakra nem béketeremtőként, hanem megszállóként tekintenének, elhúzódo gerillaharcra lehetne számítani egy olyan területen, amely hét évtizede az ellenség elriasztására készül, s ahol a Kína-ellenes szabadságharcnak két évezredes hagyománya van.

Kína-barát reformkommunista rezsim hatalomra juttatása Phenjanban. Peking számára ideális lenne, ha a határain egy Kínához lojális, kínai mintájú reformok révén gazdaságilag fejlődő, a nemzetközi közvéleményt nem

64| HAAS 2018.

provokáló rendszer jönne létre Észak-Koreában, amelynek nincs szüksége nukleáris fegyverekre, s amely elhárítja az országegyesítés lehetőségét. Ez a forgatókönyv valószínűleg az USA és Dél-Korea számára is elfogadható lenne, de technikai megvalósítása olyan nehézségekbe ütközhet és olyan kockázatokkal járhat – egy puccs által meg kéne dönteni a Kim-rendszert –, amely kiszámíthatatlanná teszi a végkifejletet, így nem vállalható.

Modus vivendi megtalálása a Kim-rendszerrel a *status quo* fenntartásával. A kockázatminimalizálás jegyében Kína évtizedek óta ezt a politikát követi. Ennek lényege, hogy nyomásgyakorlással igyekszik Phenjant távol tartani a provokációktól, illetve a maga és a térség stabilitását aláásó egyéb lépésektől, miközben éppen annyi támogatást ad a rendszernek, hogy az életben maradjon. Mindez nem problémamentes, a KNNDK vezetése időnként önállósítja magát, arra a feltételezésre építve, hogy Kína úgysem fogja engedni az összeomlását. Amikor azonban a kínai fenyegetés komollyá válik, Phenjan visszakozik, ezáltal Kínának nem kell meghoznia a Kim-rezsim végét jelentő döntést.

A legvalószínűbb kínai részről az utóbbi politika folytatása, hiszen ez jár a legkevesebb kockázattal. A sokszor kellemetlen, de ismert *status quo* fenntartása a kínai stratégiák szerint előnyösebb, mint egy bizonytalan kimenetelű beavatkozás, mely utóbbinak a végeredménye bármi lehet, egy amerikai befolyás alatt álló egyesített szomszédtól kezdve atomfegyverekkel felszerelt muszlim terroristákon⁶⁵ át egy évtizedekig elhúzódó Kína-ellenes szabadságharcig.

III.3. Amerikai Egyesült Államok: maximális nyomás

Választási lehetőségek szempontjából az USA van a legkedvezőbb helyzetben. A koreai események léteiben nem fenyegetik, a fejleményekkel kapcsolatban nincs rákényszerítve arra, hogy mindenre reagáljon, s úgy avatkozhat be, hogy annak árát nagy valószínűséggel mások fizetik meg. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy Washingtonnak végtelen mozgástere van. Az idő előrehaladtával az amerikai szárazföld egyre inkább kitettebbé válik az észak-koreai rakétáknak, továbbá a kelet-ázsiai amerikai jelenlét fenntarthatósága érdekében az Egyesült Államok szövetségesei sem tehetők ki jelentős kockázatnak, illetve adott esetben meg kell védeni őket. Ennek alapján az USA-nak az alábbi választási lehetőségei vannak:

65| ICG 2018a: 26–27.

Nem tesz semmit. Ennek eredményeként minden bizonnyal tovább folytatódna a koreai atom- és rakétaprogram, s biztosan létrejönnének azok az eszközök, amelyekkel Phenjan az amerikai kontinensre is csapást tudna mérni. Ez azonban önmagában nem fenyegetné létét az USA-t, mert a válaszcspás lehetősége miatt a KNDK nem kezdeményezne atomháborút – Amerika több mint fél évszázada együtt tud élni vele alapvetően ellenséges atomhatalmakkal. Az USA befolyása azonban a kelet-ázsiai térségben csökkenne, mialatt Phenjan mozgástere nőne. Amerikának ez azért lenne kellemetlen, mert az észak-koreai aktivitás fokozódása esetén felmerülhetne a dilemma, hogy felvállal-e egy háborút egy atomhatalommal a szövetségesei védelme érdekében. Ha ezt nem teszi meg, a belé vezetett bizalommal együtt az amerikai világrendszer is megrendülne, ha megteszi, azzal saját területét és lakosságát sodorná veszélybe. Összességében a passzív hozzáállás választása esetén a legvalószínűbb következmény az lenne, hogy valamiféle kölcsönös nukleáris elrettentés alakulna ki, amire már bőven van precedens.

Háborút kezd. Ez lehet általános támadás, de állhat célzott rakétacsapásokból, precíziós bombázásokból és dróntámadásokból, az utóbbiak azonban könnyen átfordulhatnak totális háborúvá.⁶⁶ Dél-Korea egész biztosan, Japán nagy eséllyel súlyos károkat szenvedne, s egy nukleáris csapás és Kína beavatkozása sem kizárható. A koreai, japán és amerikai áldozatok mellett a viszony Kínával és Oroszországgal tovább romlana, a végkifejlet pedig teljesen bizonytalan lenne. Az Északra bevonuló amerikai csapatok elhúzódó gerillaháborúra számíthatnának, a tömegpusztító fegyverek könnyen Amerika-ellenes terrorista csoportokhoz kerülhetnek. Ha pedig a káosz megfékezésére a kínaiak vonulnának be, az azt jelentené, hogy a sok áldozatot Amerika és szövetségesei végeredményben a kínai befolyási övezet kiterjesztéséért hozták. Háború esetén a sok forгатókönyv közül csak az egyik és nem is a legvalószínűbb, hogy a katonailag megdöntött Kim-rezsim helyére egy olyan kormányzat kerülne, amely egyrészt biztosítja a rendet, másrészt nem kerül szembe előbb-utóbb az amerikai érdekekkel.

Nyomást gyakorol. Ennek része lehet a háborúval való hiteles fenyegetés (ebben Donald Trump valóban újdonságot hozott), a lehető legsúlyosabb szankciók támogatása, illetve a többi szereplő (elsősorban Kína) mozgósítása, esetleg kényszerítése arra, hogy ők is vegyenek rész a „maximális nyomás” kifejtésében. A nyomásgyakorlás a párbeszéd kikényszerítésére használható, amelynek során engedményeket igyekeznek kicsikarni Észak-Koreától, elsősorban fegyverprogramjaival kapcsolatban.

66| ICG 2018b: 7–9.

I. GÓCPONT: ÉSZAKKELET-ÁZSIA

Az USA évtizedek óta felváltva alkalmazza az első és az utolsó stratégiát. Ha az USA változást akar elérni, akkor reálisan csak a nyomásgyakorlásban gondolkodhat, ennek azonban a hatása korlátozott.⁶⁷ A taktika elsősorban arra használható, hogy az észak-koreai provokációknak időszakosan véget vessen, és a phenjani vezetőket tárgyalóasztalhoz ültesse, ahol kisebb eredmények érhetők el egy újabb konfrontatív ciklus kezdetéig. Az enyhülés időszakaiban folytatott egyeztetések azonban nem feltétlenül érdemiek, ugyanakkor a nyilvánosan harcias retorika könnyen eszkalálja a feszültségeket.

III.4. Koreai Köztársaság: kötél tánc

Dél-Koreának létérdeke, hogy az események ne fajuljanak háborúig, ahogy az is, hogy az erőviszonyok ne boruljanak fel Észak-Korea javára, vagyis egy esetleges Dél elleni támadás túlságosan költséges maradjon Phenjan számára. Szöul a következő opciók közül választhat:

Háború kezdeményezése. Ez lényegében kizárható az előre kalkulálhatóan hatalmas áldozatok és a nemzetközi következmények miatt.⁶⁸

Csatlakozás az USA nyomásgyakorlási politikájához, a feltartóztatás, elzárkózás, elszigetelés, elrettentés politikájának alkalmazása. A konzervatív kormányok jellemzően ezt szokták követni, ez lényegében a *status quo* megőrzését szolgálja.

A bevonás, kapcsolatépítés, integrálás politikája. Igyekeznek a lehető legtöbb lehetőséget biztosítani a kapcsolattartásra, gazdasági együttműködést kezdeményeznek, részkérdésekben (pl. családlátogatások) egyeztetnek, turisztikai és egyéb kapcsolatokat építenek. Itt mögöttes célként megjelenhet a felforgatás, fellazítás is. Ezt hajlamosak alkalmazni a progresszív kormányok. E politika végeredményét eddig még nem láthattuk a kormányváltásokat követő taktikaváltások következtében.

A Koreai Köztársaság az elmúlt két évtizedben a két utóbbi politikát váltogatta, különösen sikeres egyik sem volt. Ugyanakkor Szöul lehetőségei korlátozottak, önmagában nincs elég ereje ahhoz, hogy döntő változást kényszerítsen ki, csak a nagyobb hatalmak által megszabott keretekben mozoghat, illetve azok szándékait befolyásolhatja a neki megfelelőbb irányba.⁶⁹

67| ICG 2018b: 5–9.

68| ICG 2018b: 10–12.36

69| ICG 2018a: 19–21.

III.5. Japán: Amerika nyomában

Japán mozgásteret erősen korlátozott, önállóan Tokió sem tud áttörést elérni. Ugyanakkor nagy szerepe lehet az amerikai nyomásgyakorlás támogatásában, illetve az Észak-Korea felé való közvetítésben, fizikai közelsége és saját koreai kisebbsége révén. Fegyverkezésével igyekezhet elriasztani Phenjant attól, hogy megtámadja, és segíthet fenntartani a kelet-ázsiai erőegyensúlyt. Elméleti lehetőségként felmerülhetne, hogy a bevonás, integrálás és közeledés politikáját képviselje a KNDK-val szemben, s apró lépések történnek is ebbe az irányba, de Phenjan részéről történelmi és propagandaokok miatt nincs valódi fogadókészség erre.

III.6. Oroszország: ellensúlyozás

Oroszországnak van némi befolyása Phenjanban, és mivel közvetlenül beszélő viszonyban áll a rezsimmel, közvetítőként is fontos szerepe lehet. Választási lehetőségei Kínához hasonlatosak: átengedhetné a kérdés megoldását az USA-nak, vagy részt vállalhatna a rendszer bedöntésében, de egyik sem áll érdekében. Az északi rendszer feltétlen támogatója nem lesz, hiszen az északkelet-ázsiai térség destabilizációjában és az atomhatalmak számának növekedésében nem érdekelt, ugyanakkor a rendszer fennmaradásához hozzá fog járulni, hogy ezzel fenntartsa a *status quót*.⁷⁰

IV. KONKLÚZIÓ: A LEGVALÓSZÍNŰBB FORGATÓKÖNYV

A koreai kérdéssel kapcsolatban jól kitapintható egy komoly ellentmondás, ami ahhoz vezetett, hogy az elmúlt években a problémakör ismét a globális politika fókuszába került. Egyrészt valamennyi fajsúlyos szereplő számára elfogadható a jelenlegi helyzet, vagyis egyik érintett állam sem érdekelt abban, hogy a Koreai-félsziget megosztottsága megszűnjék, a KNDK összeomljon vagy a térségben háború törjön ki. A radikális változás a kiszámíthatatlan következmények miatt azoknak a feleknek sem áll érdekében, amelyekre nézve Észak-Korea folyamatos fenyegetést jelent. A jól ismert *status quo* kedvezőbb, mint valamely bizonytalan kimenetelű, nehezen kontrollálható fordulat. Másrészt azonban Phenjannak a nukleáris és rakéta-programjának új szintre emelésével sikerült úgy megváltoztatnia ezt a mindenki által elfogadott *status quót*, hogy ezt senki nem tudta időben

70 | CHEANG 2017.

I. GÓCPONT: ÉSZAKKELET-ÁZSIA

megakadályozni. Legalábbis az egyik főszereplő, az Egyesült Államok alapvető változásként értékeli, hogy a KNDK megközelítette vagy elérte azt a pontot, ahol már képes kicsinyített nukleáris robbanótöltetet interkontinentális ballisztikus rakétára szerelni, s ezzel amerikai területet is fenyegetni. Ennek a szintlépésnek köszönhető, hogy az USA Donald Trump alatt megújult figyelemmel fordult a koreai kérdés felé. Az amerikai törekvés e kérdésben lényegében az eredeti *status quo* visszaállítása, vagyis a visszatérés a katonai erőviszonyok megváltozása előtti helyzethez – ez az, amit leegyszerűsítve denuklearizációként emlegetnek, s amiből a legjobb esetben is csak az észak-koreai katonai képességek jelenlegi szinten való befagyasztása lehet reális.

Az USA mozgásterét csökkenti, hogy mivel a phenjani rezsim az atomfegyvereket nem alku tárgyaként, hanem a saját fennmaradása zálogaként kezeli, az eredeti állapotot csak katonai csapásokkal lehetne helyreállítani, ez viszont felvállalhatatlan áldozatokkal és kockázatokkal járna. Ráadásul a többi szereplő a phenjani fegyverkezési program legújabb eredményeit nem értékeli a *status quo* egyoldalú megváltoztatásaként, hiszen Japán és Dél-Korea eddig is veszélyeztetett volt, Kína és Oroszország számára pedig nem jelent alapvető módosulást Phenjan megnövekedett harci ereje. Vagyis az USA kivételével az érintettek a jelenlegi helyzetet nem ítélik meg újként, így azt továbbra is elfogadhatónak tartják. Mivel súlyos áldozatok nélkül nincs esélye a megváltoztatására, ezt a *status quo*t kimondva-kimondatlanul Amerika is kénytelen lesz elfogadni, s belemenni valamiféle kölcsönös nukleáris elrettentés jellemezte helyzetbe Észak-Koreával. Ez nem föltétlenül jelenti a KNDK atomhatalomként való hivatalos elismerését, és retorikai harciasságra, gazdasági szankciókra, háborúval való fenyegetőzésre a továbbiakban is számíthatunk. Az azonban, hogy az USA valóban háborút indítson, szinte teljesen kizárható. S mivel a háború egyetlen félnek sem érdeke, a legvalószínűbb az, hogy a *status quo* továbbra is fennmarad némileg módosult formában.

Mindazonáltal a történelmi tapasztalatok azt mutatják, hogy az ilyen érzékeny egyensúlyhelyzetek egy váratlan esemény vagy súlyos számítási hiba esetén egyik napról a másikra könnyen felborulhatnak. Ha valamely kulcsszereplő egy adott helyzetben nem jól méri fel az erőviszonyokat vagy egy radikális lépés következményeit, esetleg valamely ok – például egy belpolitikai válság vagy egy a másik félre visszavezethető terrorakció – kockázatvállalásra kényszeríti, akkor rendkívül veszélyes láncreakció indulhat be. Hasonló eredménnyel járhat egy váratlan esemény, például az észak-koreai vezető hirtelen, egyértelmű örökös nélküli halála, egy puccs, felkelés, súlyos természeti vagy ipari katasztrófa. Évtizedes távon ilyen esemény nagy

valószínűséggel bekövetkezik, ezért valamennyi félnek – miközben a *status quo* megőrzésére törekszik – fel kell készülnie a legváratlanabb helyzetekre is, és életben kell tartania a kommunikációs csatornákat az összes többi féllel, hogy a félreértésekből adódó eszkalációnak a lehetőség szerint elejét vegyék. Különösen az USA-nak és Kínának kellene kidolgoznia valamilyen közös válságkezelési programot. A koreai problémának nincs minden érintett állam számára előnyös megoldása. A kelet-közép-európai országok többségéhez hasonló békés átmenetnek kicsi a valószínűsége, de a helyzetet jó eséllyel a kezelhetőség határain belül lehet tartani, és a váratlan helyzetekre való felkészüléssel, illetve az ellenérdekelt felek szándékainak ismeretével és tiszteletben tartásával egy nagyobb katasztrófa elkerülhető.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- ALBERT, ELEANOR. 2018. „What to Know about the Sanctions on North Korea.” Council on Foreign Relations, 2018. január 3. URL: <https://www.cfr.org/background/what-know-about-sanctions-north-korea> (utolsó letöltés: 2018. július 18.).
- BEKKEVOLD, JO INGE – BOWERS, IAN. 2017. „A Nuclear North Korea and Strategic Stability in East Asia.” *IFS Insights* 4/2017. Oslo, Norwegian Institute for Defence Studies. URL: https://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/2465058/IFS%20Insights_4_2017_Bekkevold-owers.pdf?sequence=1 (utolsó letöltés: 2018. július 20.).
- BELL, MATTHEW. 2018. „Denuclearization is not going to happen, says this North Korea expert.” *PRI*, 2018. július 27. URL: <https://www.pri.org/stories/2018-07-27/denuclearization-not-going-happen-says-north-korea-expert> (utolsó letöltés: 2018. július 25.).
- BLOMQUIST, RACHEL – WERTZ, DANIEL. 2015. „An Overview of North Korea – Japan Relations.” Washington, The National Committee on North Korea. URL: https://www.ncnk.org/sites/default/files/issue-briefs/Japan_DPRK_Relations_Issue_Brief.pdf (utolsó letöltés: 2018. július 30.).
- CAMPBELL, CHARLIE. 2018. „Kim Jong Un Is Showing the World Just How Much Power He Has.” *Time*, 2018. június 14. URL: <http://time.com/5311966/the-machiavellian-mr-kim/> (utolsó letöltés: 2018. július 16.).
- CHANLETT-AVERY, EMMA – MANYIN, MARK E. – NIKITIN, MARY BETH D. – CAMPBELL, CAITLIN ELIZABETH – MACKEY, WIL. 2018. „North Korea: U.S. Relations, Nuclear Diplomacy, and Internal Situation.” Washington, Congressional

I. GÓCPONT: ÉSZAKKELET-ÁZSIA

- Research Service. URL: <https://fas.org/sgp/crs/nuke/R41259.pdf> (utolsó letöltés: 2018. július 18.).
- CHEANG, CHRIS. 2017. „Russia's Interest in North Korea Crisis.” *RSIS Commentary*, Singapore, S. Rajaratnam School of International Studies, NTU. URL: <https://www.rsis.edu.sg/wp-content/uploads/2017/12/CO17233.pdf> (utolsó letöltés: 2018. augusztus 18.).
- CRONIN, PATRICK M. et al. 2015. „Solving Long Division. The Geopolitical Implications of Korean Unification.” Washington, Center for a New American Security. URL: <https://www.files.ethz.ch/isn/195456/Korean%20Unification%20151204%20final.pdf> (utolsó letöltés: 2018. augusztus 2.).
- DIAS, ELIZABETH. 2017. „Why the Fight With North Korea Is Really About China.” *Time*, 2017. október 12. URL: <http://time.com/4979613/north-korea-donald-trump-china/> (utolsó letöltés: 2018. július 20.).
- FENDOS, JUSTIN. 2018. „Korean Reunification Is Already Unviable.” *The Diplomat*, 2018. augusztus 24. URL: <https://thediplomat.com/2018/08/korean-reunification-is-already-unviable/> (utolsó letöltés: 2018. július 18.).
- FRIEDMAN, GEORGE. 2017. „North Korea Is Approaching the Red Line.” *Geopolitical Futures*, 2017. március 8. URL: <https://geopoliticalfutures.com/north-korea-approaching-red-line/> (utolsó letöltés: 2018. július 18.).
- FRY, MICHAEL. 2013. „National Geographic, Korea, and the 38th Parallel. How a National Geographic Map Helped Divide Korea.” *National Geographic*, 2013. augusztus 4. URL: <https://news.nationalgeographic.com/news/2013/08/130805-korean-war-dmz-armistice-38-parallel-geography/> (utolsó letöltés: 2018. július 15.).
- GARDNER, FRANK. 2003. „Who's Who in The 'Axis of Evil'.” *BBC.com*, 2003. december 20. URL: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/1988810.stm> (utolsó letöltés: 2018. július 18.).
- HAAS, BENJAMIN. 2018. „North Korea is Still Developing Nuclear Weapons, Says IAEA.” *The Guardian*, 2018. augusztus 22. URL: <https://www.theguardian.com/world/2018/aug/22/north-korea-still-developing-nuclear-weapons-iaea-report-un> (utolsó letöltés: 2018. augusztus 21.).
- HASSIG, KONGDAN OH et al. 2004. *North Korean Policy Elites*. Alexandria, Institute for Defense Analyses. URL: <http://www.nkeconwatch.com/nk-uploads/dprkpolycy elites.pdf> (utolsó letöltés: 2018. július 18.).
- HELVEY, DAVID F. 2016. „Korean Unification and the Future of the U.S.-ROK Alliance.” *Strategic Forum*, National Defense University, Institute for National Strategic Studies. URL: <http://www.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/1004294.pdf> (utolsó letöltés: 2018. július 20.).
- HERSKOVITZ, JON – KIM, CHRISTINE. 2009. „North Korea Drops Communism, Boosts 'Dear Leader'.” *Reuters*, 2009. szeptember 28. URL: <https://www.reuters.com/article/idUSSEO253213> (utolsó letöltés: 2018. augusztus 10.).

- HILDRETH, STEVEN A. – NIKITIN, MARY BETH D. 2018. „North Korea's Nuclear and Ballistic Missile Programs.” Washington, Congressional Research Service. URL: <https://fas.org/sgp/crs/nuke/IF10472.pdf> (utolsó letöltés: 2018. augusztus 18.).
- ICG. 2009. „Shades of Red: China's Debate over North Korea.” *Asia Report*, No. 179. Brussels, International Crisis Group, 2009. november 2. URL: <https://d2071andvip0wj.cloudfront.net/179-shades-of-red-china-s-debate-over-north-korea.pdf> (utolsó letöltés: 2018. augusztus 1.).
- ICG. 2018a. „The Korean Peninsula Crisis (I): In the Line of Fire and Fury” *Asia Report*, No. 293. Brussels, International Crisis Group, 2018. január 23. URL: <https://d2071andvip0wj.cloudfront.net/293-the-korean-peninsula-crisis-i.pdf> (utolsó letöltés: 2018. augusztus 3.).
- ICG. 2018b. „The Korean Peninsula Crisis (II): From Fire and Fury to Freeze-for-Freeze.” *Asia Report*, No. 294. Brussels, International Crisis Group, 2018. január 23. URL: <https://d2071andvip0wj.cloudfront.net/294-the-korean-peninsula-crisis-ii.pdf> (utolsó letöltés: 2018. július 18.).
- ISAKSSON, ERIK – VARGÖ, LARS – PALMBACH, LIAM. 2017. „Japan and North Korea: Toward Engagement for Regional Security.” *Policy Brief*, No. 206. Stockholm, Institute for Security and Development Policy. URL: <http://isdpeu/content/uploads/2017/10/2017-isaksson-vargo-palmbach-japan-north-korea-regional-security.pdf> (utolsó letöltés: 2018. július 19.).
- ISOZAKI, ATSUSHITO. 2017. *Understanding the North Korean Regime*. Washington, Wilson Center. URL: https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/ap_understandingthenorthkoreanregime.pdf (utolsó letöltés: 2018. július 23.).
- KELLY, ROBERT E. 2018. „North Korea Probably Does Not Seriously Seek Unification.” *The Interpreter*, 2018. január 9. URL: <https://www.lowyinstitute.org/the-interpreter/north-korea-probably-does-not-seriously-seek-unification> (utolsó letöltés: 2018. július 25.).
- KENEALLY, MEGHAN. 2018. „From ‘Fire and Fury’ to ‘Rocket Man,’ the Various Barbs Traded Between Trump and Kim Jong Un.” *ABCnews*, 2018. június 12. URL: <https://abcnews.go.com/International/fire-fury-rocket-man-barbs-traded-trump-kim/story?id=53634996> (utolsó letöltés: 2018. július 29.).
- KIM JIYOON – FRIEDHOFF, KARL – KANG CHUNGKU – LEE EUICHEOL. 2015. „South Korean Attitudes toward North Korea and Reunification. Asan Public Opinion Report.” Seoul, The Asan Institute for Policy Studies. URL: https://thediplomat.com/wp-content/uploads/2015/01/thediplomat_2015-01-29_13-53-09.pdf (utolsó letöltés: 2018. július 18.).
- KIM, YU NAM. 2009. „The Geopolitics of the Two Koreas and the United States: Seen through the North Korean Nuclear Issue.” A Paper Prepared for Delivery at the American Political Science Association Annual Convention, September 3-6, 2009, Toronto, Canada. URL: <https://sites01.lsu.edu/faculty/voegelin/wp-content/uploads/sites/80/2015/09/>

I. GÓCPONT: ÉSZAKKELET-ÁZSIA

- The-Geopolitics-of-the-Two-Koreas-and-the-United-States-Seen-through-the-North-Korean-Nuclear-Issue.pdf (utolsó letöltés: 2018. július 12.).
- KUO, LILY. 2018. „Sidelined’ China Seeks to Maintain Influence as Ties Between North Korea and US Improve.” *The Guardian*, 2018. április 30. URL: <https://www.theguardian.com/world/2018/apr/30/sidelined-china-seeks-to-maintain-influence-as-ties-between-north-korea-and-us-improve> (utolsó letöltés: 2018. július 29.).
- LANKOV, ANDREI. 2017. „Why Nothing Can Really Be Done about North Korea’s Nuclear Program.” *Asia Policy*, No. 23, January 2017, 104–110.
- LANKOV, ANDREI. 2018. „How North Korea Learned to Live With ‘Fire and Fury.’” *The Atlantic*, 2018. április 22. URL: <https://www.theatlantic.com/international/archive/2018/04/north-korea-trump-kim-jong-un-nuclear-weapons-summit/558644/> (utolsó letöltés: 2018. július 14.).
- LU, ZHENHUA – LEE JEONG-HO. 2018. „North Korea’s Kim Jong-un in China for Two-day Trip ‘to Brief Xi Jinping on Donald Trump Summit.’” *South China Morning Post*, 2018. június 19. URL: <https://www.scmp.com/news/asia/diplomacy/article/2151353/north-koreas-kim-jong-un-reportedly-planning-third-meeting-xi> (utolsó letöltés: 2018. augusztus 22.).
- MARSHALL, TIM. 2016. *Prisoners of Geography: Ten Maps That Tell You Everything You Need to Know About Global Politics*. London, Elliott & Thompson Limited.
- MEER, SICO VAN DER. 2011. „Geopolitics and Nuclear Weapons. North Korean Provocations as a Tool for Regime Survival.” *Studia Diplomatica*, 64/3, 53–65.
- NANTOM DICK K. – MANYIN, MARK E. 2010. „China-North Korea Relations.” Washington, Congressional Research Service, 2010. december 28. URL: <https://fas.org/sgp/crs/row/R41043.pdf> (utolsó letöltés: 2018. július 18.).
- NORRIS, TOM. 2017. „A Shrimp’s Quest: Can South Korea Make Peace among the Whales?” Seoul, Asia Society, 2017. június. URL: <https://asiasociety.org/korea/shrimp%E2%80%99s-quest-can-south-korea-make-peace-among-whales> (utolsó letöltés: 2018. július 19.).
- OH, EDWARD . 2017. „Past as prologue: Anti-Americanism in South Korea.” *Asia Times*, 2017. június 15. URL: <http://www.atimes.com/past-prologue-anti-americanism-south-korea/> (utolsó letöltés: 2018. augusztus 1.).
- UDENAREN, JOHN S. VAN. 2018. „How Leaving China in the Dark Helped Doom the Trump-Kim Summit.” *The Diplomat*, 2018. május 26. URL: <https://thediplomat.com/2018/05/how-leaving-china-in-the-dark-helped-doom-the-trump-kim-summit/> (utolsó letöltés: 2018. július 11.).
- RICHEY, MASON. 2015. „Considering DPRK Regime Collapse: Its Probability and Possible Geopolitical and Security Consequences.” *Policy Brief*, No. 66. Brussels, EGMONT – Royal Institute for International Relations. URL: <http://aei.pitt.edu/67347/1/SPB66.pdf> (utolsó letöltés: 2018. július 15.).

- SANGER, DAVID E. – SANG-HUN, CHOE – RICH, MOTOKO. 2017. „North Korea Rouses Neighbors to Reconsider Nuclear Weapons.” *The New York Times*, 2017. október 28. URL: <https://www.nytimes.com/2017/10/28/world/asia/north-korea-nuclear-weapons-japan-south-korea.html> (utolsó letöltés: 2018. július 20.).
- SUN, YUN. 2018. „US-North Korea Nuclear Summit: Assessing China’s Exclusion Anxiety.” *Policy Brief*, No. 7, March 2018. Tokyo, Toda Peace Institute. URL: http://toda.org/files/policy_briefs/T-PB_7-Yun%20Sun_US_North-Korea_Nuclear_Summit.pdf (utolsó letöltés: 2018. augusztus 2.).
- SUZUKI, KAZUTO. 2018. „Japan’s View of the North Korean Threat.” *IAI Commentaries* 18. Roma, Istituto Affari Internazionali. URL: <http://www.iai.it/sites/default/files/iaicom1822.pdf> (utolsó letöltés: 2018. augusztus 12.).
- THOMPSON, LOREN. 2017. „What A Single North Korean Nuclear Warhead Could Do To Los Angeles.” *Forbes*, 2017. augusztus 30. URL: <https://www.forbes.com/sites/lorenthompson/2017/08/30/what-a-single-north-korean-nuclear-warhead-could-do-to-los-angeles/#72b4f668a928> (utolsó letöltés: 2018. augusztus 10.).
- TUDOR, DANIEL – PEARSON, JAMES. 2015. *North Korea Confidential: Private Markets, Fashion Trends, Prison Camps, Dissenters and Defectors*. North Clarendon, Tuttle Publishing.
- WARD, ALEX. 2018. „The North Korea Nuclear Standoff: How We Went From ‘Fire and Fury’ to Talks in Under a Year.” *Vox*, 2018. március 30. URL: <https://www.vox.com/2018/3/30/17176316/north-korea-south-trump-fire-fury-moon> (utolsó letöltés: 2018. július 20.).
- YANG, TOMMY. 2018. „North Korea Seeks Strategic Balance Between China, US – Analysts.” *Sputnik*, 2018. május 1. URL: <https://sputniknews.com/analysis/201805011064061369-north-korea-china-use-strategic-balance/> (utolsó letöltés: 2018. augusztus 1.).
- ZHANG, WEIQI. 2018. „Neither Friend Nor Big Brother: China’s Role in North Korean Foreign Policy Strategy.” *Palgrave Communications*, 4/16. URL: <https://www.nature.com/articles/s41599-018-0071-2.pdf> (utolsó letöltés: 2018. július 18.).